

Respectarea drepturilor procesuale la judecarea cauzei în lipsa inculpatului

Arina IALANJI

Drd, Școala doctorală de științe juridice, Universitatea de Stat din Republica Moldova

ialanjarina@mail.ru

Abstract

In this article we analyze this concept and limits the notion of "fair trial" in the light of European Court of Human Rights. As principles of judicial process to be guaranteed the defendant during trial of the case in his absence will be considered equality of arms, access to justice, administration and assessment of evidence. Will be analyzed situations that the European Court has described a state of affairs as interference by proceedings in absentia, failure to ensure the rights of the defendant in terms of the right to a fair trial is established that margin that exceeds the minimum allowable to qualify a situation as a violation of legal provisions. Will highlight the conditions laid down by national law for the decision of the court to be tried in absentia, where the possibility of ruling in absentia and actions to be executed by the court jointly with the accuser of State for a decision on the proceedings in the absence of the person. There will also be analyzed in terms of the European Convention on Human Rights and the practice field, rights and guarantees of a fair trial to be taken against the absent defendant at trial if the case tried in his absence.

Keywords: *Equity trial in absentia trial, evidence, criminal, court, reasoning in the judgment.*

Judecarea cauzei în lipsa persoanei constituie o excepție de la regula generală, care implică că examinarea cauzei penale la faza judecării impune participarea obligatorie a inculpatului.

În principiu, inculpatul are dreptul de a fi prezent și de a participa activ la proces¹. Aceasta presupune că inculpatul are o înțelegere generală despre natura unui proces de judecată și ceea ce este în joc în cazul său, inclusiv importanța oricărei sancțiuni care i se poate impune. Inculpatul trebuie să fie capabil, inter alia, să explice versiunea sa a evenimentelor și să indice asupra oricărei afirmații cu care

¹ CtEDO, 12 februarie 1985, Colozza vs Italia, nr. 9024/80, alin. 27-33; CtEDO 16 decembrie 1999, T. vs Marea Britanie, alin. 88-89; și CtEDO 18 octombrie 2006, Hermi vs Italia, nr. 18114/02, alin. 58-67;

nu este de acord. Acest lucru poate fi realizat de către avocatul său, dacă inculpatul este reprezentat legal și cu care inculpatul va putea discuta acele fapte care ar trebui prezentate în apărarea sa², dar prezența unui avocat nu poate compensa absența inculpatului³.

Cu toate acestea, unei persoane învinuite nu i se cere să coopereze activ cu autoritățile judiciare⁴. Un proces de judecată *in absentia* nu este compatibil în sine cu Articolul 6 al CEDO atâta timp cât inculpatul poate obține, ulterior de la instanța care l-a judecat o nouă constatare a temeiurilor învinuirii, prin care nu a fost stabilit că el/ea a renunțat la dreptul său de a fi prezent și a se auto-apăra⁵. Dacă inculpatul a primit o citație și în mod deliberat nu participă la proces, o nouă procedură de judecată poate fi refuzată⁶. Deși, Curtea a subliniat importanța primordială a prezentării inculpatului la procesul său, totuși absența inculpatului nu trebuie pedepsită cu privarea acestuia de dreptul la asistența juridică⁷. Unui avocat care participă la un proces, aparent cu scopul de a apăra inculpatul în absența acestuia, trebuie să i se acorde posibilitatea de a face acest lucru⁸.

Pentru a determina participarea inculpatului la desfășurarea procesului penal, instanța de judecată trebuie să procedeze la chemarea acestora de a compărea în fața acesteia, instituția prin care se asigură prezența acestuia este citarea.

Citația constituie actul procedural prin care are loc înștiințarea subiectului despre prezentarea la activitatea ce se desfășoară în fața instanței.

Se reține că legislația procedural penală reglementează incidentul procedural privind modalitatea de examinare a cauzei penale în fond în lipsa inculpatului, astfel art.321 Cod de procedură Penală al Republicii Moldova, stabilește că judecarea cauzei în primă instanță și în instanța de apel are loc cu participarea inculpatului, cu excepția cazurilor prevăzute de prezentul articol⁹.

Alineatul doi al normei citate prescrie excepțiile de la prevederile legale menționate supra și indică asupra posibilității examinării cauzei penale în lipsa inculpatului în următoarele circumstanțe:

- 1) când inculpatul se ascunde de la prezentarea în instanță;
- 2) când inculpatul, fiind în stare de arest, refuză să fie adus în instanță pentru judecarea cauzei și refuzul lui este confirmat și de apărătorul lui;
- 3) examinării unor cauze privitor la săvârșirea unor infracțiuni ușoare când inculpatul solicită judecarea cauzei în lipsa sa.

² CtEDO, 14 octombrie 2008, Timergaliyev vs Rusia, nr. 40631/02, alin. 51-56;

³ CtEDO 16 decembrie 1999, T. vs Marea Britanie, alin. 88, și CtEDO 25 noiembrie 1997, Zana vs Turcia, nr. 18954/91, alin. 67-72;

⁴ CtEDO 10 decembrie 1982, Corigliano vs Italia, nr. 8304/78, alin. 42, și CtEDO 15 iulie 1982, Eckle vs Germania, nr. 8130/78, alin. 82;

⁵ CtEDO 12 februarie 1985, Colozza vs Italia, nr. 9024/80, alin. 27-33, și CtEDO 1 martie 2006 Sejdovic vs Italia, nr. 56581/00, alin. 82-84;

⁶ CtEDO 14 iunie 2001, Medenica vs Elveția, nr. 20491/92, alin. 59;

⁷ CtEDO 23 noiembrie 1993, Poitrimol vs Franța, nr. 14032/88, alin. 35;

⁸ CtEDO 22 septembrie 1994, Lala vs Olanda, nr. 14861/89 alin. 30-34, și CtEDO 21 ianuarie 1999, Van Geyseghem vs Belgia, nr. 26103/95, alin. 33-34;

⁹ Cod de Procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003;

Respectiv se denotă că prevederile legale au un caracter absolut și prescriu expres situația când judecarea cauzei poate avea loc în lipsa inculpatului, însă pe lângă acest minim menționat supra, alin. (6) al normei citate prescrie că instanța decide judecarea cauzei în lipsa inculpatului din motivele prevăzute în alin.(2) pct.1) numai în cazul în care procurorul a prezentat probe verosimile că persoana pusă sub învinuire și în privința căreia cauza a fost trimisă în judecată a renunțat în mod expres la exercitarea dreptului său de a apărea în fața instanței și de a se apăra personal, precum și se sustrage de la urmărirea penală și de la judecată.

Astfel analizând cumulativ prescrierile legale menționate supra, putem conchide că simpla declarație despre sustragerea inculpatului de la prezentarea în instanță nu poate servi drept un temei forte în vederea adoptării unei decizii de judecare a cauzei în lipsa persoanei, or în acest caz urmează a fi prezentate probe verosimile despre eschivarea intenționată a inculpatului de la prezentarea în fața instanței judecătorești.

Mai mult ca atât pentru realizarea echivocă a prevederilor legale ce țin de constatarea eschivării inculpatului de la prezentare în fața magistratului, legislația procesual penală admite acțiuni prealabile în acest sens, și anume alin. (5) al normei citate prescrie că instanța, în cazul neprezentării nemotivate a inculpatului la judecarea cauzei, este în drept să dispună aducerea silită a inculpatului și să-i aplice o măsură preventivă sau să o înlocuiască cu o altă măsură care va asigura prezentarea lui în instanță, iar la demersul procurorului, să dispună anunțarea inculpatului în căutare.

Se reține că literatura de specialitate tratează dreptul de a participa la proces ca unul relativ și care poate fi restrâns în următoarele circumstanțe:

- Limitarea dreptului de a participa la proces în cazurile când acuzatul întrerupe procedurile judecătorești în așa măsură încât instanța consideră imposibilă continuarea procesului în prezența acestuia. De asemenea inculpatul poate fi exclus temporar de la desfășurarea procesului dacă prezența sa încalcă dreptul victimei la viață privată și siguranță personală, în special, în cauzele ce implică acte de violență sexuală, violență în familie sau trafic de ființe umane. Ori, asemenea restricții au scopul de a preveni intimidarea și re-traumatizarea victimei prin implicarea acesteia la o confruntare cu acuzatul și reieșind din balansarea drepturilor inculpatului cu cele ale victimei.
- Judecarea cauzei în lipsa inculpatului dacă acesta renunță de dreptul de a fi judecat, însă în cazul dat renunțarea trebuie să fie neechivocă și să conțină o protecție minimă care să reflecte semnificația ei. (Poitrimol vs. France, 23 noiembrie 1993) Aceasta presupune judecarea în lipsă în condițiile art. 321 Cod de Procedură Penală, menționat supra, însă în cazul dat instanța trebuie să se convingă că procurorul a prezentat suficiente probe că acuzatul a renunțat în mod expres de la exercitarea dreptului său de a apărea în fața instanței și de a se apăra personal, precum și că se sustrage de la judecată.

În concluzie se atestă că judecarea cauzei în lipsa inculpatului constituie o derogare de la regulile și principiile generale ale procesului penal, însă în vederea evitării ingerințelor în drepturile inculpatului, legislația prescrie expres acțiunile

care urmează a fi executate de către organele de drept pînă la adoptarea decizie despre ducerea unui proces penal în lipsa subiectului vizat.

Potrivit jurisprudenței CtEDO s-a constatat că art. 6 al Convenției garantează dreptul persoanei acuzate de a participa efectiv la procesul său penal. Aceasta include nu doar dreptul de a fi prezent dar și de a asculta și urmări procesul. Or, în cauza Ziliberg v. Moldova, Curtea a reiterat că instanța națională trebuie să informeze acuzatul în prealabil despre ședințele judecătorești ce urmează să aibă loc pentru ca el să se poată prezenta. În lipsa unei atare citări, instanța nu poate desfășura ședința în absența acuzatului, iar dacă acuzatul nu se prezintă el are un drept absolut de a fi reprezentat de avocatul său. (Krombach v. France)

În fapt judecarea cauzei în lipsă nu contravine prevederilor legale interne precum și tratatelor internaționale, în cazul când este stabilit minimul necesar pentru recurgerea la judecarea cauzei în lipsa persoanei și în cazul când îi este asigurată respectarea drepturilor și obligațiilor pe parcursul procesului penal, în continuare fiind cercetat acest minim necesar și garanțiile pe care le implică acesta.

Astfel potrivit art. 6 (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa.

Egalitatea este recunoscută ca o normă de conduită a unei comunități umane, fiind abordată în mod detaliat și de doctrină. În procedura penală, după cum s-a menționat în mod tradițional, principiul egalității persoanelor îmbracă forma *egalității armelor* (*l'égalité des armes*), pornind de la faptul că și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului principiul egalității armelor semnifică tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procesului în fața unui tribunal.

Acest principiu, de fapt, constituie numai un element component al noțiunii mai largi de „proces echitabil”,¹⁰ una dintre garanțiile privitoare la desfășurarea corectă a procesului judiciar prin care se vizează un just echilibru între părțile litigante.

Printr-o jurisprudență constantă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a elaborat un principiu cu caracter general, devenit aproape o clauză de stil în domeniu, în conformitate cu care prin intermediul Convenției sunt apărute drepturi ale omului concrete și efective, nu teoretice și iluzorii.¹¹

Unul dintre aceste drepturi îl constituie dreptul la un proces echitabil având în vedere tocmai locul pe care acest drept îl ocupă într-o societate democratică.

Cea mai importantă garanție procedurală existentă într-un stat de drept este cea a procesului echitabil. Având în vedere mecanismul de funcționare a statului de drept conform căruia trebuie asigurat liberul acces la justiție pentru remedierea oricărei încălcări a unui drept sau libertăți fundamentale ori interes legitim, această

¹⁰ Vincent Berger, (2005) *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, Ediția V, Editura Institutul român pentru drepturile omului, București, p. 255.

¹¹ Vasile Pătulea, *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului în legătură cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul la un proces echitabil. Asistența judiciară gratuită și taxele judiciare*, Revista Dreptul, Nr. 11/2007, Uniunea Juriștilor din România, p. 246.

garanție este considerată esențială însuși spiritului Convenției Europene a Drepturilor Omului.¹²

Exigența de echitate este consacrată, încă de la primele cuvinte ale art. 6 parag. (1), importanța acesteia este considerabilă pentru că, pentru ansamblul garanțiilor prevăzute la art. 6, se reține, pe viitor, noțiunea de proces echitabil. Echitatea impune o apreciere în concreto a cauzei, astfel încât respectarea cu scrupulozitate a garanțiilor formale prevăzute de art. 6 nu este, în mod obligatoriu, sinonimă cu un proces echitabil.¹³

Respectarea dreptului la un proces echitabil nu este, în sine, suficientă pentru a asigura o protecție totală împotriva posibilelor violări, abuzuri sau restrângeri nejustificate exercitate de către stat asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, însă reprezintă piatra de temelie a unei protecții reale și eficiente împotriva puterii statale.

Paralel cu CEDO, mai avem reglementarea juridică a dreptului la un proces echitabil, în afară de actele normative interne ale statelor, de către Declarația Universală a Drepturilor Omului în art. 19, de către Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice în art. 14 alin. (I), Convenția Americană a Drepturilor Omului și Cetățeanului în art. 7 alin. (I).

Astfel procesul penal echitabil nu poate fi realizat decât în condițiile în care acesta este așezat pe principii fundamentale unanim admise, care asigură echilibrul ce trebuie să existe între interesul general al societății și interesele legitime ale fiecărei persoane.¹⁴

Printre acestea se enumeră principiul *egalității armelor*, care este o inovație a jurisprudenței Curții Europene. De foarte multă vreme semnificația principiului egalității armelor a fost precizată astfel: orice parte trebuie să aibă posibilitatea de a-și expune cauza tribunalului în condiții care nu o dezavantajează într-o manieră apreciabilă în raport cu partea adversă. Importanța egalității armelor rezidă în faptul că aceasta creează un echilibru între principiul preeminenței drepturilor și interesul public într-un stat democratic care trebuie să asigure pe teritoriul său un control eficient al criminalității și, în același timp, să garanteze standarde cât mai ridicate în ce privește drepturile inculpaților la o judecată echitabilă.¹⁵

Această abordare a fost confirmată de către Curte, principiul egalității armelor presupunând obligația de a oferi fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza, inclusiv probele de care dispune, în condiții care nu o plasează într-o situație de dezavantaj față de adversarul său. Această egalitate nu este altceva decât un just echilibru între părți. Mai mult se impune respectarea și asigurarea principiului dat în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului.

Instanța, pentru realizarea principiului *egalității armelor*, are misiunea de a menține echilibrul necesar desfășurării unui proces echitabil, îndeosebi în ceea ce

¹² Ion Deleanu, (1996) *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Editura Fundației Chemarea, Iași, p. 49.

¹³ Jean-François Renucci, (2009) *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Editura Hamangiu, București, p. 474.

¹⁴ Grigore Gr. Theodoru, (2008) *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, p. 68.

¹⁵ Robert Pelloux, (1969) *Les arrest de la Cour europeenne des droit de l'homme dans les affaires Wemhof et Neumeister*, *Annuaire français de droit international*, 1969, Vol. 15, Ed. CNRS Editions, Paris, p. 276.

privește comunicarea între părți a tuturor pieselor dosarului, precum și dispunerea de mijloace pentru a-și susține poziția.¹⁶

Acest principiu, care decurge direct din faptul că orice persoană are dreptul la ascultarea cauzei sale, în mod echitabil, este un element esențial al dreptului la un proces echitabil. În acest cadru, principiul egalității armelor se prezintă ca o garanție extrem de puternică, deși consacrarea acestuia nu este decât implicită. În plus judecătoria Curții Europene a Drepturilor Omului sunt foarte atenți la caracterul efectiv al acestei garanții importante.¹⁷

În ceea ce privește legătura, corelația dintre legalitatea dreptului procesului penal și principiul egalității de arme, Curtea a stabilit că legalitatea dreptului procesual penal este un principiu general de drept, care corespunde principiului legalității din dreptul penal: *nullum crimen sine lege*. Acest principiu, pe plan procesual penal, se traduce prin adagiul *nullum indicium sine legem* și impune anumite exigențe privitoare la derularea procesului penal, cu scopul de a asigura un proces echitabil, care implică și respectarea egalității armelor. Dacă el comportă obligația de a oferi fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație de net dezavantaj cu adversarul ei, nu trebuie pierdut din vedere că reglementările procedurale urmăresc, în primul rând, să protejeze persoana acuzată de săvârșirea unei fapte penale de riscurile abuzului de putere din partea organelor de urmărire, astfel că apărarea pare a fi cea mai susceptibilă să sufere de lacunele și impreciziile acestor reglementări.¹⁸

Egalitatea armelor implică realizarea și menținerea pe parcursul unui întreg proces penal a echilibrului dintre inculpat, pe de o parte, și Ministerul public și partea civilă, pe de altă parte.

Principiul egalității între acuzare și apărare este o cerință de garanție pentru echilibrul între interesele individului și ale societății, pentru armonizarea și salvagardarea acestor interese.

Procurorul și inculpatul au aceeași poziție și aceleași drepturi în fața instanței în susținerea acuzării, respectiv a apărării. Necesitatea respectării egalității armelor între procuror și parte e cu atât mai imperioasă cu cât Ministerul Public intervine activ în fața instanței penale pe care o sesizează prin rechizitoriu, descriind starea de fapt și de drept și propunând o anumită sancțiune.

Chiar dacă Ministerul Public are un rol deosebit în protejarea ordinii publice, aceasta nu justifică crearea ab initio pentru procuror a unei poziții privilegiate în cadrul procedurilor, care să le plaseze pe celelalte părți într-un net dezavantaj în raport cu Ministerul Public.¹⁹

Participând la judecată, procurorul, la fel ca și inculpatul, poate formula cereri, ridica excepții și pune concluzii. Având în vedere că principiul egalității armelor presupune ca părțile să se situeze pe poziții procesuale egale, fără ca vreuna din ele

¹⁶ Igor Dolea, (2009) Drepturile persoanei în probatoriul penal, Ed. Cartea juridică, Chișinău, p. 186.

¹⁷ Jean-François Renucci, op. cit., p. 480.

¹⁸ Corneliu Bârsan, (2005) Convenția europeană a drepturilor omului Comentariu pe articole Voi. I. Drepturi și libertăți, Editura All Beck București, p. 510.

¹⁹ Ovidiu Predescu, Mihail Udrioiu (2007), Protecția europeană a drepturilor omului, Editura C. H. Beck, București, p. 656.

să beneficieze de un avantaj procedural față de cealaltă, este evident că între inculpat și procuror nu poate exista egalitate procesuală completă din moment ce procurorul acționează în calitate de autoritate publică și dispune de mijloace logistice care nu stau la dispoziția inculpatului.

Trebuie întâlnite, cumulativ, trei condiții pentru a putea fi constatată nerespectarea egalității armelor procedurale, și anume: parchetul să beneficieze de un drept suplimentar față de cel acuzat, acel drept să nu derive din natura funcției parchetului, dreptul respectiv să îi creeze procurorului, în concret, un avantaj în cursul procedurii.²⁰

Principiul egalității armelor presupune ca procurorul să aducă în fața instanței toate probele administrate în dosarul de urmărire penală în favoarea sau împotriva acuzatului.²¹

Egalitatea persoanelor în procesul penal înseamnă, așadar, că tuturor persoanelor le sunt aplicabile aceleași reguli procesuale și că aceleași organe desfășoară procesul penal, fără ca anumite persoane să fie privilegiate și fără să se facă o discriminare.

Deși nu este consacrat ca un principiu distinct al procesului penal, din ansamblul reglementării modului de desfășurare a procesului penal rezultă că respectarea principiului egalității armelor între acuzare și apărare este intrinsec sistemului de drept.²²

Egalitatea procedurală a părților în proces nuanțează principiul mai vast al egalității între cetățeni, precum și principiul aflării adevărului. Fără ca părțile să dispună de aceleași mijloace pentru a-și susține cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele și probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părți de a-și expune argumentele și fără existența unei proceduri contradictorii, aflarea adevărului este evident periclitată, pot interveni erori judiciare, iar procesul devine unul inechitabil.

Egalitatea procesuală între părțile din procesul penal se realizează în condițiile susținerii unor poziții contrare, ceea ce reprezintă contradictorialitatea specifică judecății penale, prin susținerea învinuirii de către procuror sau de către persoana vătămată și inculpat, asistat sau reprezentat de avocat, care își exercită dreptul său la apărare – fie singur, fie împreună cu partea responsabilă civilmente.

Reglementarea principală a judecății pe baza contradictorialității este de esență procesului penal echitabil, cu respectarea și asigurarea egalității de arme între acuzare și apărare (părți vătămate și inculpat).

Importanța deosebită a dreptului la apărare al tuturor părților în procesul penal, în viziunea Curții Europene, rezidă în reglementarea sa detaliată în cadrul principiului procesului echitabil. Curtea Europeană subliniază că nu trebuie confundată „prezența personală a acuzatului în instanță, cu posibilitatea pe care i-o recunoaște art. 6 par. 3 lit. c) de a se apăra singur. Astfel, chiar dacă nu este expres

²⁰ Radu Chiriță, (2008) Dreptul la un proces echitabil, Editura Universul Juridic, București, p. 349.

²¹ Mihail Udrouiu, Ovidiu Predescu, Standardele Europene în materia dreptului de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării, Revista Dreptul, Nr. 5/2009, Uniunea Juriștilor din România, p. 268.

²² Ovidiu Predescu, Mihail Udrouiu, (2007) Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român, Editura C.H.Beck, București, p. 363.

menționat în art. 6, dreptul tuturor părților de a lua parte personal la dezbaterile din cauză, acesta decurge din scopul și din obiectul ansamblului acestui text: dreptul tuturor participanților la un proces echitabil.”

Astfel, o diferență de tratament în ascultarea martorilor poate încălca principiul egalității armelor. Orice inegalitate în comunicarea documentelor poate fi sancționată în numele acestui principiu. Părțile trebuie să aibă posibilitatea de a prezenta în mod egal mijloacele de probă de care dispun. De asemenea, principiul egalității armelor trebuie să fie respectat în timpul exercitării căilor de atac.

În literatura de specialitate s-a subliniat că principiul egalității armelor nu are menirea de a garanta o egalitate matematică între părți; acest principiu nu impune ca pentru fiecare martor propus de procuror și admis de către instanță să se admită unul și avocatului apărării. De aceea, s-a afirmat că dreptul înscris în art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție nu este un drept absolut, el neputând să confere acuzatului dreptul de a convoca orice martor, judecătorul național avînd o marjă largă de apreciere în ceea ce privește oportunitatea citării unui martor al apărării, cu condiția ca martorii acuzării să fie convocați cu respectarea aceluiași condiții. Cu alte cuvinte, instanțele naționale au libertatea de a decide asupra admisibilității probelor atît timp cît prin exercitarea acestui drept de apreciere nu se încalcă principiul egalității armelor și dreptul la un proces echitabil al acuzatului.

Tot aici poate fi menționat că domeniul administrării și aprecierii probelor este o materie în care statele membre se bucură o marjă de apreciere foarte largă, Convenția permițînd statelor să reglementeze fără opreliști semnificative regulile de admisibilitate și forța probantă a mijloacelor de probă. De asemenea, Curtea nu are competența de a verifica dacă instanțele naționale au apreciat corect sau nu probele administrate în cauză, ci doar de a stabili dacă mijloacele de probă au fost administrate într-o manieră echitabilă.

În materia administrării probelor, elementul determinant al examenului efectuat de către instanța europeană este maniera în care probele sunt prezentate în fața judecătorului național. Curtea examinează procedura în ansamblul său și nu se oprește doar la un moment punctual pentru a decide încălcarea sau respectarea art. 6. Spre exemplu, s-a hotărât în favoarea statului pârât atunci când, într-un proces penal s-a administrat o probă – înregistrarea unei convorbiri telefonice – obținută fără aprobarea magistratului competent, în considerarea faptului că decizia de condamnare a fost întemeiată și pe alte probe, nu doar pe cea înregistrare. Curtea și-a bazat decizia de a nu condamna statul pentru utilizarea unei probe obținută ilegal și pe faptul că, analizând ansamblul condițiilor în care s-a desfășurat procesul, a constatat că, dincolo de problema prezentării acelei probe, procesul s-a desfășurat în concreto în condiții echitabile. În schimb, s-a constatat o violare a Convenției atunci când instanța și-a fondat aproape în mod exclusiv decizia pe o probă obținută în mod ilegal sau care nu a fost niciodată adusă la cunoștința părții, care a ignorat-o în cursul procedurii.

Deși nici o dispoziție a articolului 6 nu recunoaște explicit dreptul de acces la o instanță judecătorească, Judecătorii de la Strasbourg au considerat că acest articol acordă oricui dreptul de a prezenta o cerere (privind drepturile și obligațiile sale civile) în fața unei curți sau unei instanțe judecătorești.

Echitatea procesului penal implică și principiul accesului liber la justiția, astfel articolul 6 consacră dreptul la o instanță judecătorească care îl acoperă în particular pe cel de acces la instanța judecătorească, altfel spus facultatea de a intenta un proces și participa în cadrul unui proces penal.

Totodată dreptul de acces la o instanță judecătorească nu este absolut. Totuși în hotărârea *Golder v. Regatul Unit*, judecătorii de la Strasbourg au reamintit că acest drept impune, prin însăși natura sa, o soluționare din partea Statului, soluționare, care poate varia în timp și în spațiu (în funcție de necesitățile și resursele comunității și individului) și care niciodată nu trebuie să atenteze la esența acestui drept, nici să contravină altor drepturi consacrate în Convenție.

În jurisprudența sa, CEDO a precizat printre altele că o limitare nu ar trebui considerată ca compatibilă cu articolul 6 decât:

- dacă ea urmărește un scop legitim și
- dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat.²³

Încălcarea dreptului de acces la o instanță poate uneori rezultă dintr-o imunitate ce împiedică intentarea efectivă a oricărei acțiuni. La caz poate fi reținută cauza *Osman v. Regatul Unit*²⁴ referitor la o imunitate împotriva urmăririi, în baza căreia nici o acțiune nu putea fi intentată împotriva poliției pentru erorile comise în cadrul cercetării și combaterii criminalității.

Judecătorii de la Strasbourg au considerat că scopul acestei prevederi poate fi considerat drept legitim, în măsura în care ea viza păstrarea eficacității serviciului de poliție și deci apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor penale. Ei cred totodată că această modalitate de aplicare a prevederii, fără să fi fost stabilită în prealabil existența considerațiilor de interes general, nu servea decât pentru a acorda o imunitate generală poliției pentru acțiunile ei și pentru omisiunile în exercitarea funcțiilor ei de cercetare și combatere a infracțiunilor. Ea constituia deci o restricție nejustificabilă a dreptului reclamantului de a obține o decizie cu privire la temeinicia plângerii sale împotriva poliției în cazurile când merită aceasta. CEDO a stabilit în consecință o încălcare a articolului 6.

Inclusiv prin prisma echității și accesului liber la justiție CEDO a considerat că, în cadrul unei proceduri penale, acuzatul trebuie să fie prezent la audiere.²⁵ Această condiție reiese din obiectul și scopul paragrafelor 1 și 3 din articolul 6.

Este posibil, în anumite circumstanțe excepționale, de a admite ca un proces penal să se desfășoare în absența acuzatului sau a unei părți. Ar trebui, în acest caz, ca autoritățile, în pofida eforturilor lor, să fi fost incapabile să notifice persoanei interesate citația de înfățișare²⁶ sau că această modalitate de a acționa să fi corespuns necesității unei administrări corecte a justiției (mai ales din cauza stării sănătății acuzatului). Spre exemplu în cauza *Ensslin și alții v. RFG*, unde reclamantii erau incapabili să asiste la dezbateri din cauza stării sănătății în rezultatul grevei

²³ *Ashingdane v. Regatul Unit*, 28 mai 1985, paragraful 57.

²⁴ *Osman v. Regatul Unit*, 28 octombrie 1998.

²⁵ *Ekbatani v. Suedia*, 26 mai 1988, paragraful 25.

²⁶ *Colozza v. Italia*, 22 ianuarie 1985.

foamei. Comisia a subliniat totuși că avocații lor au putut asista la desfășurarea procesului.²⁷

O parte poate renunța la dreptul său de a se prezenta la audiere, dar numai în cazul când o asemenea renunțare este stabilită fără echivoc și „este asigurat un minimum de garanții corespunzătoare gravității sale”.²⁸

În cadrul unei proceduri penale, orice acuzat, care a renunțat la dreptul său, încă mai beneficiază de facultatea de a fi reprezentat de un consilier, spre exemplu în cauza *Pelladoah v. Olanda*, 22 septembrie 1994. În acest caz, CEDO a conchis o încălcare a paragrafelor (1) și (3) din articolul 6.²⁹

În cazul *F.C.B. v. Italia*,³⁰ un tribunal italian desfășurase un proces în revizuire în absența acuzatului, deși fusese informat de consilierul acestuia că acuzatul se afla în detenție în străinătate. CEDO a menționat că petiționarul nu și-a manifestat dorința de a renunța la dreptul său de a asista la audiere și a respins argumentul prezentat de guvernul pârât, conform căruia interesatul a încercat să amâne verdictul necomunicând adresa sa autorităților italiene. Cele din urmă, deși știau că reclamantul era implicat într-o procedură în străinătate, au decis să continue procedura suspendată fără a lua vreo măsură suplimentară pentru a clarifica situația: o atitudine care poate fi compatibilă cu promptitudinea de care Statele contractante trebuie să dea dovadă pentru a asigura beneficierea efectivă de drepturile garantate de articolul 6.

Dreptul unei persoane de a asista la examinarea cazului său în apel depinde de natura și importanța audierii. CEDO consideră că prezența acuzatului este mai puțin importantă în apel decât în prima instanță. În cazul în care jurisdicția superioară examinează doar problemele de drept, această prezență este într-adevăr inutilă. Din contra, dacă ea examinează și circumstanțele de fapt, atunci situația diferă. Pentru a determina dacă acuzatul beneficiază de un drept de a asista la audiere, judecătorii de la Strasbourg țin în special cont de importanța instanței pentru el și necesitatea prezenței sale pentru a determina jurisdicția de apel să se pronunțe asupra faptelor speței.

În cazul *Kremzow v. Austria*,³¹ petiționarul nu a participat la o audiere referitoare doar la problemele de drept. CEDO a considerat că prezența lui nu era necesară în virtutea paragrafelor 1 și 3 din articolul 6, în măsura în care avocatul lui putea asista și prezenta observații din numele lui. Totodată, Judecătorii de la Strasbourg consideră că excluderea petiționarului din audierea în apel constituie o încălcare, în măsura în care această instanță se referea asupra condamnării interesatului la o pedeapsă de privațiune de libertate nu peste douăzeci de ani, dar permanentă și condamnarea lui urma să fie ispășită mai curând într-o închisoare ordinară, decât într-o instituție specială pentru delincvenții alienați mintal, precum și asupra stabilirii motivului crimei (un punct pe care jurații nu l-au stabilit). CEDO a menționat că aprecierea caracterului, starea de spirit și motivele petiționarului

²⁷ Cauza *Ensslin și alții v. RFG*, 14 D.R. 64.

²⁸ *Poitrimol v. Franța*, 23 noiembrie 1993, paragraful 31.

²⁹ *Pelladoah v. Olanda*, 22 septembrie 1994.

³⁰ *F.C.B. v. Italia*, 28 august 1991.

³¹ *Kremzow v. Austria*, 21 septembrie 1993.

trebuiau să valoreze mult în instanță și că audierea purta deci o importanță crucială, acesta fiind obligat să poată asista și participa la ea împreună cu avocatul său.

Astfel, se reține că legislația procesual penală admite judecarea cauzei în lipsa inculpatului, dar și în așa caz atât legislația internațională cât și cea internă, obligă organele judiciare să nu admită ingerințe în drepturile inculpatului în pofida faptului că acesta este absent de la proces, stabilind pe lângă necesitatea respectării condițiilor de egalitate a aremlor, stabilește și anumite garanții procesuale în acest sens, care urmează a fi respectate. Potrivit art.6 din Convenție, aceasta enumeră două feluri de garanții: de ordin procedural și de ordin material. Însă pentru a realiza o protecție eficientă nu este suficientă doar consacarea unor drepturi materiale, însă la fel de necesară este existența unor garanții fundamentale de procedură de natură să întărească mecanismul de apărare a acestor drepturi.

Orice acuzat dispune de următoarele garanții procedurale, în cazul judecării în absentia:

Prezumția nevinovăției – Presumția nevinovăției este garantată de către Articolul 6(2) al CEDO și, conform jurisprudenței CtEDO, ea constă din trei cerințe separate, dar legate între ele. În primul rând, autoritățile judiciare nu trebuie să prezume că învinuitul a comis o infracțiune de care este învinuit. Presumția nevinovăției va fi încălcată dacă, fără a fi dovedită vinovăția învinuitului în conformitate cu legea și fără să fi avut oportunitatea de a-și exercita dreptul la apărare, o decizie judiciară, cu referire la aceasta reflectă presupunerea că este vinovat³². Acest lucru se poate întâmpla chiar și în absența unei constatări formale; este suficient să existe unele argumente care sugerează că instanța îl consideră pe învinuit vinovat. Astfel în cazul Paskal un interviu acordat de către un judecător unui jurnal de știri la începutul procesului, indicând asupra faptului că judecătorul credea că învinuitul este vinovat, ar fi compromis dreptul învinuitului la un proces echitabil³³. Articolul 6 (2) tratează procesul penal, în totalitatea sa, indiferent de rezultatul urmăririi penale. Cu toate acestea, odată ce un învinuit a fost găsit vinovat, în principiu prezumția încetează să se aplice în ceea ce privește orice acuzații aduse pe parcursul procedurii ulterioare de condamnare³⁴. Presumția nevinovăției se referă, de asemenea, și la funcționarii publici și poate fi încălcată, dacă un funcționar public face o afirmație cu referire la o persoană învinuită de comiterea unei fapte penale și presupune că aceasta este vinovată, înainte ca vinovăția acesteia să fie dovedită în conformitate cu legea³⁵. În acest sens, Curtea a subliniat importanța alegerii cuvintelor de către funcționarii publici în afirmațiile lor, înainte ca persoana să fie judecată și găsită vinovată de comiterea unei infracțiuni. Or, simpla constatare a vinovăției inculpatului pe faptul eschivării acestuia de la judecarea cauzei nu poate constitui în sine o recunoaștere a vinovăției și oformării unei concluzii de culpabilitate a acestuia, atât din partea magistraților cât și societății civile, or aceasta contravine principiului analizat supra.

³² CtEDO 21 februarie 1983, Minelli vs Elveția, nr. 8660/79, alin. 37.

³³ CtEDO 15 septembrie 2011, Pavlenko vs. Ucraina, nr. 24562/04, alin. 69

³⁴ CtEDO 05 iulie 2001, Phillips vs Marea Britanie, nr. 41087/98, alin. 28-36

³⁵ CtEDO 10 octombrie 2000, Dakaras vs Lituania, nr. 42095/98, alin. 41

În al doilea rând, prezumția nevinovăției are implicări fundamentale pentru regulile probatorii: sarcina probei revine urmării penale și orice dubiu trebuie interpretat în favoarea învinutului (in dubio pro reo). Mai mult, aceasta implică faptul că o hotărâre judecătorească trebuie să se bazeze pe dovezi aduse în fața instanței, și nu pe simple afirmații sau presupuneri³⁶. În cazul Telfner, întrebarea era dacă instanțele naționale de judecată ar trebui să-și bazeze o condamnare pentru cauzarea vătămărilor din neglijență într-un accident de mașină exclusiv pe un raport al poliției locale, conform căruia reclamantul era utilizatorul principal al mașinii și nu era acasă în noaptea producerii accidentului. CtEDO a motivat că aceste elemente probatorii nu au fost coroborate cu probele aduse în fața instanței, într-o manieră contradictorială, și nu au fost suficiente pentru constituirea unui dosar împotriva învinutului, iar sarcina probatorie a fost mutată nemotivat de la urmărirea penală la apărare. Cu toate acestea, prezumția nevinovăției nu este absolută și poate fi restricționată atâta timp cât autoritățile sunt capabile să găsească un echilibru între importanța a ceea ce este în joc și drepturile apărării. Prin urmare, prezumțiile de fapt și de drept, în principiu nu sunt interzise, în conformitate cu Convenția, atâta timp cât ele respectă drepturile apărării, implicând faptul că prezumția poate fi respinsă de către bănuț³⁷. În consecință, bănuțul trebuie să suporte o parte din sarcina probatorie, iar în cazul lipsei acestuia sarcina îi revine avocatului.

În al treilea rând, prezumția necesită ca urmărirea penală să informeze învinutul despre învinuirea adusă, astfel ca acesta să-și pregătească și să-și prezinte, apărarea. Aceasta ilustrează conexiunea dintre prezumția nevinovăției și necesitatea unui drept la apărare efectiv și practic, or finisarea urmării penale în lipsa unui învinuit ce se eschivează de la organul de urmărire penală, constituie o ingerință în drepturile acestuia.

Chiar și în motivarea unei decizii judiciare prezumția de nevinovăție poate fi încălcată indirect; este suficient ca decizia să conțină o motivare ce lasă să se înțeleagă faptul că judecătorul consideră pe cel trimis în judecată ca fiind vinovat, adică „fără stabilirea legală a vinovăției unei persoane trimise în judecată, o decizie judiciară ce-1 privește reflectă sentimentul că este considerat vinovat”³⁸.

Dreptul persoanei de a nu se auto-incrimina și dreptul la tăcere - Spre deosebire de dreptul de a fi prezumat nevinovat, dreptul la tăcere nu este menționat în mod explicit în Articolul 6 al CEDO, deși ele sunt strâns legate unul de altul³⁹. Cu toate acestea, jurisprudența CtEDO a stabilit că dreptul la tăcere și dreptul de a nu se auto-incrimina constituie caracteristicile fundamentale ale conceptului de proces echitabil, fiind standarde internaționale general recunoscute care stau la baza noțiunii de procedură echitabilă, conform Articolului 6 al CEDO. Raționamentul pentru această constatare constă, inter alia, în protecția persoanei învinuite împotriva coerciției abuzive din partea autorităților, astfel contribuindu-se la evitarea judecării defectuoase și la realizarea scopurilor Articolului 6⁴⁰. Dreptul de a nu se

³⁶ CtEDO 20 martie 2001, Telfner vs Austria, nr. 33501/96, alin. 19.

³⁷ CtEDO 07 octombrie 1988, Salabiaku vs Franța, nr. 10519/83, alin. 28.

³⁸ Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole

Vol. I. Drepturi și libertăți, Corneliu Bîrsan, Editura All Beck, București, 2005, f.d.542

³⁹ CtEDO 17 decembrie 1996, Saunders vs. Marea Britanie, nr. 19187/19, alin. 68.

⁴⁰ CtEDO, Marea Cameră, 27 noiembrie 2008, Salduz vs Turcia, nr. 36391/02, alin. 54-55.

autoincrimina presupune că în cazul unei infracțiuni urmărirea penală trebuie să probeze învinuirile aduse, fără a recurge la probele obținute cu ajutorul metodelor coercitive sau opresive contrar voinței învinuitului.

În pofida naturii sale fundamentale, dreptul la tăcere poate fi limitat cu condiția că autoritățile să poată invoca justa cauză. CtEDO adoptă o atitudine foarte restrictivă când este vorba de acceptarea justificărilor, iar dreptul va fi încălcat dacă este afectată însăși esența lui. Cu toate acestea, se poate face distincție între încercarea de a obliga învinuitul să depună o anumită mărturie și interferența cu dreptul la tăcere. În ambele situații trebuie să se țină cont de toate circumstanțele cazului pentru a stabili dacă a fost încălcat dreptul la tăcere.

În vederea stabilirii faptului dacă a existat vreo încălcare, Curtea va ține cont de factori care includ natura și gradul de constrângere, existența oricăror garanții relevante și folosirea materialelor obținute în felul acesta în procedurile ulterioare.

În ceea ce privește aplicarea dreptului la tăcere și interzicerea autoincriminării, constatarea încălcării nu depinde de probele aparent incriminatorii obținute prin coerciție sau în contradicție cu dreptul la tăcere sau cu autoincriminarea, utilizate de fapt în cadrul procedurilor penale. Astfel încălcarea poate fi constatată chiar dacă procedurile n-au continuat sau persoana a fost ulterior achitată.

În pofida importanței acordate dreptului de a nu se autoincrimina și dreptului la tăcere, jurisprudența CtEDO este insuficientă pentru a răspunde la întrebarea dacă persoana bănuită sau învinuită trebuie să fie informată despre acest drept. Mai mult, propusa Directivă UE cu privire la Dreptul la Informare nu solicită statelor-membre să includă aceasta în informația despre drepturile care trebuie să fie acordate în temeiul Articolelor 3 și 4 ale Directivei propuse⁴¹. Cu toate acestea, într-un număr de cazuri CtEDO a constatat că informația despre acest drept trebuie acordată în cazul în care intervine acest drept⁴².

CtEDO a constatat o legătură strânsă între dreptul persoanei de a nu se autoincrimina și dreptul la tăcere cu dreptul la asistență juridică. CtEDO a stabilit în mod frecvent că „accesul timpuriu la un avocat face parte din garanțiile procesuale, cărora Curtea le acordă o atenție sporită atunci când examinează dacă procedura a epuizat însăși esența dreptului persoanei împotriva auto-incriminării”⁴³. La etapa urmăririi penale, bănuitul este într-o poziție și mai vulnerabilă și „această vulnerabilitate deosebită poate fi compensată în mod corespunzător prin asistența unui avocat, a cărui sarcină este, de rând cu altele, să contribuie la asigurarea respectării dreptului învinuitului de a nu se auto-incrimina”. Astfel neacordarea în termen a apărătorului, precum și eschivarea ulterioară a inculpatului de la judecare cauzei creează incidente procedurale.

Dreptul de a fi informat, în termenul cel mai scurt într-o limbă înțeleasă și într-un mod amănunțit. Anterior acest drept nu a fost obiectul jurisprudenței strasburgheze până în 1989, însă în cauza *Brozicek vs. Italia* (1989) Curtea a conchis în sensul existenței unei încălcări a dreptului de a fi informat, când o persoană

⁴¹ Directiva Parlamentului European și a Consiliului cu privire la Dreptul la informație în cadrul proceselor penale, Bruxelles, 20 iulie 2010 COM (2010).

⁴² CtEDO 28 februarie 2010, *Zaichenko vs Rusia*, nr. 39660/02, alin. 52.

⁴³ CtEDO 18 februarie 2010, *Pishchalnikov vs Rusia*, nr. 7025/04, alin. 69.

domiciliată într-o țară fusese învinuită de săvârșirea unei fapte penale într-o altă țară și i s-a adus la cunoștință acest lucru prin documente redactate în limba celei de-a doua țări. În ciuda cererilor de a i se traduce acuzațiile într-una "din limbile oficiale ale Națiunilor Unite „cea de-a doua țară l-a judecat în lipsă și l-a declarat în cele din urmă vinovat fără a-i răspunde odată. Respectiv inculpatul reținut pe teritoriul unui alt stat urmează a fi informat în regim de urgență despre temeiurile reținerii sale și despre faptul că într-un alt stat acesta are statut de inculpat fiind derulat un proces penal în lipsa acestuia.

Într-o altă cauză, reclamantul s-a plâns de faptul că nu a luat cunoștință de acuzațiile care i s-au adus decât "în momentul când i s-a comunicat hotărârea instanței". Realmente, reclamantul făcuse o cerere pentru obținerea unei sume de bani cu titlu de ajutor social, iar pe baza informațiilor autorităților competente, depuse la dosarul cauzei, instanța națională i-a aplicat o amendă penală pentru prezentarea de informații false autorității respective. Această pedeapsă a fost aplicată inculpatului fără ca acesta să fi fost audiat, așa încât acesta a luat cunoștință de acuzația ce i-a fost adusă doar în momentul comunicării hotărârii de condamnare.⁴⁴

Dreptul de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării. Această dispoziție este strâns legată de dreptul de a fi în mod amplu informat. În cauza *Chichlian și Ekindjian vs. Franța* (1989) de exemplu reclamantii susțineau că le fuseseră încălcate drepturile garantate, căci, în momentul procesului, judecătorul calificase faptele speței ca două infracțiuni distincte spre deosebire de actul inițial al acuzării care se referea la o acțiune unică. Declarând că reclamantul este vinovat atât de infracțiunea inițială cât și de cea nouă, judecătorul a modificat pedeapsa în consecință. Reclamantul a cerut să se observe că nu fusese informat cu privire la cealaltă faptă, că nu dispusese nici de timpul nici de înlesnirile necesare, pentru a-și pregăti apărarea și nu se bucurase de prezumția de nevinovăție. Părțile au ajuns la o rezolvare pe cale amiabilă.

În atare condiții inculpatului care revine în proces urmează să-i fie aduse la cunoștință toate acțiunile procesuale întreprinse la caz și asigurarea posibilității de a-și pregăti apărarea și a prezenta contraprobe.

Examinarea cauzei în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil - cerința din art.6 pct.1 al Convenției, aceea ca o cauză să fie examinată în mod echitabil, trebuie înțeleasă în sensul de a se asigura respectarea principiilor fundamentale ale oricărui proces și anume principiul contradictorialității și principiul dreptului la apărare, ambele asigurând egalitatea deplină a părților în proces. Or aceste principii nu pot fi restrânse pe motiv că inculpatul a renunțat în mod echivoc de la dreptul său de a apărea în fața instanței, iar la rândul său acesta nu poate beneficia de ele.

Contradictorialitatea este principiul care îngăduie părților din proces să participe în mod activ și egal la prezentarea, argumentarea și dovedirea drepturilor lor în cursul desfășurării procesului, mai precis să discute și să combată susținerile făcute de fiecare dintre ele și să-și exprime opinia asupra inițiativelor instanței în scopul stabilirii adevărului și al pronunțării unei hotărâri legale și temeinice.

În virtutea contradictorialității, părțile își aduc reciproc la cunoștință pretențiile, apărările și probele de care înțeleg să se folosească în proces, prin

⁴⁴ CtEDO 14 noiembrie 2000, T contra Austriei, nr. 7025/04, alin. 69.

cererile scrise adresate instanței, judecata nu se poate face decât după legala lor citare, în cursul procesului toate părțile sunt ascultate în mod egal, inclusiv asupra împrejurărilor de fapt sau de drept puse în discuție de instanță, în vederea aflării adevărului în cauză, încuviințarea probelor se face în ședință publică, după prealabila lor discutare de către părți, iar hotărârile judecătorești sunt comunicate părților, în vederea exercitării căilor legale de atac. În procesul penal în absența contradictorialității este pusă în sarcina apărătorului, care urmează să folosească toate pârghiile posibile și să prezinte toate probele existente cu sau fără acordul clientului care ar dovedi nevinovăția clientului sau, or în cazul dat apărătorul drept subiect activ care apără interesele inculpatului absent, urmează să aibă un rol activ.

În cauza *Cottin c. Belgiei* din 2 iunie 2005, reclamantul s-a plâns cu privire la echitatea procedurii penale în cadrul unui proces în care era inculpat pentru vătămare corporală, având în vedere că expertiza medicală realizată pentru a stabili întinderea prejudiciului suferit de victimă nu a respectat principiul contradictorialității, el neputând participa la efectuarea expertizei. Curtea a reținut că, deși reclamantul a avut posibilitatea de a formula în fața instanței observații față de concluziile raportului de expertiză, nu este evident că acesta avut o posibilitate reală de a le comenta în mod eficient. Astfel, ca urmare a faptului că nu a putut lua parte la realizarea expertizei, reclamantul nu a avut posibilitatea de a supune unui contra-interogatoriu, personal sau prin intermediul avocatului sau al unui consilier medical, persoanele interogate de expert, de a formula observații cu privire la piesele examinate de expert sau de a-i solicita acestuia să procedeze la investigații suplimentare. Prin urmare, reclamantul a fost lipsit de posibilitatea de a formula comentarii cu privire la un element de probă esențial, Curtea constatând că articolul 6 (1) din Convenție a fost încălcat.

Dreptul la un proces echitabil înseamnă și posibilitatea rezonabilă a oricărei părți de a expune cauza sa instanței de judecată, în condiții care să nu o dezavantajeze față de partea adversă, ceea ce se realizează prin asigurarea dreptului său la apărare.

Dreptul la apărare are în dreptul Republicii Moldova și valoare de principiu constituțional, ținând seama că prin art.26 din Constituție se stabilește că dreptul la apărare este garantat, iar prin alineatul (3) al aceluiași articol se prevede că în tot cursul procesului părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu⁴⁵.

În sens material, acest drept include toate drepturile și garanțiile procesuale, care asigură părților posibilitatea de a-și apăra interesele, iar în sens formal el include dreptul părților de a-și angaja un avocat, iar în caz de imposibilitate obligația statutului de a-i asigura cu unul din oficiu.

Realizarea dreptului la apărare este asigurată și prin modul de organizare și funcționare a instanțelor judecătorești, la baza căruia stau principiile legalității, egalității părților, gratuității, colegialității, publicității, controlului judiciar, imutabilității și rolului activ al instanței.

Legalitatea semnifică înfăptuirea justiției în numele legii de către instanțele judecătorești prevăzute de lege, în limita competențelor ce le-au fost conferite de

⁴⁵ Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994.

legiutor, precum și supunerea judecătorilor numai în fața legii; egalitatea părților semnifică egalitatea acestora în raporturile procesuale cu instanța, dar și în raporturile dintre ele, prin recunoașterea acelorași drepturi procesuale și impunerea acelorași obligații; gratuitatea înseamnă obținerea unei rezolvări judiciare necondiționat de plata vreunei taxe; controlul judiciar înseamnă posibilitatea verificării, de către o instanță superioară în grad, a legalității și temeiniciei hotărârii pronunțate de instanța inferioară; imutabilitatea semnifică imposibilitatea, de principiu, a modificării cadrului litigiului, sub aspectul părților, obiectului și temeiului de drept; rolul activ al instanței reprezintă, nu o ingerință în interesele părților, ci o garanție a respectării drepturilor și realizării intereselor acestora, deoarece are ca unic scop aflarea adevărului în cauză.

Examinarea cauzei să se facă de un tribunal independent, imparțial, stabilit prin lege

Independența presupune două laturi și anume independența instanțelor și independența magistratului.

Independența instanțelor, are în vedere că sistemul instanțelor prin care se realizează justiția nu face parte și nu este subordonat puterii executive sau legislative.

Imparțialitatea, ca element al unui proces echitabil, reprezintă garanția încrederii justițiabililor în magistrații și instituțiile în care aceștia își desfășoară activitatea, prin care se realizează actul de justiție.

Dreptul de a se apăra singur sau de a beneficia de asistența unui apărător ales ori de un ajutor judiciar.

Articolul 6 alături dreptul de a se apăra și acordarea unui ajutor judiciar gratuit cerințelor impuse intereselor justiției care corespund în esență respectării principiului egalității de mijloace examinate anterior. În jurisprudența referitoare la această dispoziție, chestiunea de principiu aflată în joc a fost până acum deosebirea dintre protecția de fapt și protecția de drept. În cauzele *Artico vs. Italia* (1980)⁴⁶ și *Goddi vs. Italia* (1984)⁴⁷, tribunalele italiene desemnaseră un avocat pentru a-i reprezenta pe reclamânți. Nici unul dintre avocații astfel desemnați nu l-a reprezentat în fapt pe clientul său și cei doi acuzați au fost recunoscuți vinovați de fapte penale. Curtea a respins argumentul Guvernului conform căruia legislația italiană presupune că avocatul desemnat acționează în numele clientului său cel puțin până în momentul când este în mod oficial înlocuit sau rezultă în orice alt mod că a încetat obligația sa de reprezentare. Curtea a concluzionat în sensul că există o încălcare a articolului 6, în ambele cazuri, evidențiind că articolul obliga la acordarea de "asistență" și nu l-a "desemnarea" unui avocat.

Respectiv în cazul lipsei inculpatului de la procesul penal și adoptarea unei decizii de judecare a cauzei în lipsa acestuia, organelor de drept îi revine obligația de a asigura reprezentarea intereselor pe parcursul procesului de către un apărător acordat din conținutul statutului, sau a apărătorului ales de acesta, prin asigurarea unei apărări efective și nu de tip formal.

⁴⁶ Duculescu Victor, (2002) Protecția Juridică a Drepturilor Omului (Ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Lumina Lex, București.

⁴⁷ Vasile Popa, (2005) Drepturile Omului, Editura All Beck, București.

La caz poate fi reținută cauza Petru Roșca vs Moldova, potrivit căreia Curtea a decis de principiu că din moment ce dreptul oricărui acuzat de a fi apărat efectiv de un avocat este un element fundamental al asigurării unui proces echitabil, un acuzat nu poate pierde beneficiul lui prin simpla sa absență la dezbateri. Ar fi vorba despre o "sanctiune disproporționată", avîndu-se în vedere atît locul primordial al dreptului la apărare, cît și principiul preeminenței dreptului într-o societate democratică. Se face și sublinierea că în situația în care legiuitorul național trebuie să descurajeze absențările nejustificate, acuzatul absent nu poate fi sancționat cu însăși pierderea acestui drept, în special atunci cînd el și-a desemnat un apărător spre a-l reprezenta; exigențele legitime ale prezenței acuzatului la dezbaterile unui proces penal pot fi asigurate "prin alte mijloace decît prin pierderea dreptului la apărare". Instanța europeană a considerat că "interdicția absolută de a-l reprezenta pe acuzatul absent la ședința în care s-a judecat cauza este în mod evident disproporționată, reprezentînd o încălcare a art. 6 paragr.1 combinat cu art. 6 paragr.3 lit.c din Convenție".⁴⁸

Urmează a fi relevat că Articolul 6 (3)(c) al CEDO nu face referire directă la momentul exact sau etapa în care apare dreptul la asistență juridică. Din moment ce acest drept se aplică unei persoane „acuzate de o infracțiune” și, prin urmare, este evident că se aplică după punerea sub acuzație sau începerea formală a procedurilor, în Secțiunea 3 de mai sus s-a menționat că termenul a fost interpretat în sensul, „notificarea oficială adusă unui individ de către o autoritate competentă că acesta este bănuیت de săvârșirea unei infracțiuni”. Timp de mai mulți ani CtEDO a considerat că dreptul la asistență juridică apare imediat după arest.⁴⁹ În cazul în care învinuitul are de luat decizii în timpul audierilor la poliție ce pot fi decisive pentru mersul ulterior al procedurilor, acesta are dreptul să consulte un avocat înainte de audiere.⁵⁰ Cu toate că CtEDO recunoaște că în unele circumstanțe prezența fizică a avocatului poate oferi contrabalanta necesară presiunii exercitate de poliție în timpul audierilor, pînă nu demult acesta statua că dreptul de a avea un avocat prezent pe parcursul interogării poliției ar putea să nu derive din articolul 6 (3)(c) al CEDO.⁵¹ Această abordare nu venea în acord nici cu poziția ICTY⁵², și nici a Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)⁵³, care au constatat că dreptul de a avea un avocat prezent în timpul audierilor la poliție constituie una din garanțiile fundamentale împotriva relexor tratamentelor ale persoanelor deținute.

Dreptul la confruntarea de martori. Conținutul articolul 6 par. 3d și jurisprudența referitoare la acesta întăresc principiul egalității de mijloace. În acest

⁴⁸ CtEDO 06 octombrie 2009, Petru Roșca vs Moldova, nr. 2638/05.

⁴⁹ CtEDO, 08 februarie 1996, John Murray vs Marea Britanie, nr.18731/91 și CtEDO, 6 iunie 2000, Magee vs Marea Britanie, 28135/95.

⁵⁰ CtEDO, 06 iunie 2000, Averill vs. Marea Britanie, nr. 36408/97.

⁵¹ CtEDO, 06 octombrie 2001, Brennan vs Marea Britanie, nr. 39846/98 și CtEDO, 14 decembrie 1999, Dougan vs. Marea Britanie, nr. 44738/98.

⁵² Art.18(3) al Statutului Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie. Decizia cu privire la demersul apărării de excludere a dovezilor din ICTY în cazul Zdravko Mucic, 02 septembrie 1997, cazul nr. IT-96-21-T.

⁵³ Al doilea Raport General (CPT/Inf (92)3), secțiunea 36-38, <http://www.cpt.coe.int>.

mod în cauza *Bonisch vs. Austria* (1985)⁵⁴, Curtea a statuat că o instanță de judecată trebuie să urmeze aceeași schemă pentru a interoga proprii experți, cât și pe cei solicitați la cererea apărării. De altfel, Curtea s-a pronunțat totdeauna în sensul că art. 6 este încălcat atunci când condamnările se întemeiază pe declarațiile unor martori anonimi pe care apărarea nu fusese în măsură să-i asculte; *Kostovski vs. Olanda* (1989)⁵⁵ și *Windish vs. Austria* (1990) sau a unor martori beneficiind de un statut "privilegiat" prin mijlocul anumitor legi interne. În atare condiții instanța de judecată urmează să întreprindă toate măsurile în vederea audierii martorilor prezentați de către apărătorul inculpatului absent la proces, în pofida faptului că judecarea cauzei are loc în lipsa clientului acestuia.

Dreptul de a fi asistat gratuit de un interpret. Curtea a acordat o largă interpretare dreptului la asistență gratuită printr-un interpret atunci când cel acuzat nu înțelege limba folosită. În cauza *Luedicke, Belkacem și Koc vs. Germania* (1978)⁵⁶, Curtea a declarat că această dispoziție se aplică "tuturor actelor de procedură pornite împotriva lui și pe care trebuie să le înțeleagă pentru a beneficia de un proces echitabil". Ea a precizat că aceasta, enumerând printre elementele ce impun o interpretare sau o traducere pe cheltuiala statului actul de inculpare, motivele arestării, precum și în mod obligatoriu a hotărârii judecătorești în cazul inculpatului vorbitor de limbă străină și judecării cauzei în lipsa acestuia.

Dreptul la decizie motivată - Argumentele pentru cerința ca deciziile să fie motivate sunt multiple. O decizie motivată demonstrează că părțile au fost audiate într-un mod corect și echitabil și oferă posibilitatea ca deciziile să fie revizuite de către o instanță de recurs, ceea ce permite persoanei condamnate să se pregătească pentru recurs⁵⁷. Mai mult ca atât, permite controlul public al bunei administrări a justiției, ceea ce face ca procesul judiciar să fie mai transparent și, prin urmare, mai responsabil⁵⁸.

Conform CtEDO, din cerința pentru un proces echitabil rezultă că instanțele trebuie să indice cu suficientă claritate motivele pe care își întemeiază deciziile lor. În multe cazuri Curtea s-a confruntat cu asemenea situații în care instanțele naționale nu au motivat respingerea unui argument al apărării, refuzul de a permite ca documentele să fie adăugate la dosarul cauzei sau respingerea probelor. Obligația de a oferi motivare întemeiată nu înseamnă că instanțele trebuie să acorde răspunsuri detaliate la orice argument⁵⁹. Extinderea obligației variază în funcție de natura deciziei și de posibila încălcare a acesteia și, prin urmare, întotdeauna este analizată în lumina circumstanțelor cazului.

Chiar dacă instanțele se bucură de o marjă de apreciere în alegerea argumentelor într-un caz aparte și în admiterea probelor, autoritățile sunt obligate

⁵⁴ Cazurile României la Curtea Europeană a drepturilor Omului. Selecțiuni 2005-2006, Biroul de informare al Consiliului Europei la București.

⁵⁵ Voicu Marin, (2007) *Introducere în dreptul european*, Editura Universul Juridic, București.

⁵⁶ Berger V., (1998) *La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, Editura Economică, Paris.

⁵⁷ CtEDO 11 ianuarie 2007, *Kuznetsov și alții vs Rusia*, nr. 184/02, alin. 85.

⁵⁸ CtEDO 27 septembrie 2001, *Hirvisaari vs Finlanda*, nr. 49684/99, alin. 30.

⁵⁹ CtEDO 19 aprilie 1994, *Van de Hurk vs Olanda*, nr. 16034/90, alin. 61 și CtEDO 08 aprilie 2008, *Gradinar vs R. Moldova*, nr. 7170/02, alin. 107.

să-și justifice deciziile, argumentându-le, în special în cazurile de judecare a cauzei în lipsă.⁶⁰ Noțiunea de proces echitabil impune instanțelor, cel puțin, de a aborda problemele esențiale care le-au fost prezentate, iar concluziile la care a ajuns o instanță inferioară nu ar trebui să fie aprobate, pur și simplu, fără nici o altă explicație. În cazul în care o instanță de apel a respins un recurs pe baza motivelor prezentate în instanța inferioară, trebuie verificate dacă motivele invocate de către instanța inferioară au permis părților să facă uz de dreptul lor la recurs⁶¹. Instanțele naționale nu pot evita esența plângerilor și ar trebui să întreprindă întotdeauna o examinare a fondului acestor plângeri.

Întrucât jurisprudența CtEDO cu privire la deciziile motivate rămâne oarecum vagă și depinde foarte mult de circumstanțele cauzei, un exemplu oferit de cazul Grădinar contra Moldovei⁶² poate ajuta la clarificarea modului în care Curtea apreciază dacă există suficiente motive aduse. În prezenta hotărâre, menționează că o serie de constatări ale Tribunalului din Chișinău nu vin în contradicție cu constatările instanțelor superioare și că, în consecință, acestea trebuie să fie considerate ca fapte stabilite... Acestea au inclus faptul că (Grădinar) și ceilalți inculpați au fost reținuți și deținuți în baza unei contravenții administrative fabricate, perioadă de detenție în cursul căreia au fost interogați și au făcut declarații auto-incriminatorii, în lipsa unor garanții procedurale... În continuare Curtea constată că instanțele superioare nu au ținut cont de constatarea instanței inferioare că (Grădinar) și alt co-învinuit au avut un alibi pentru presupusul timp al crimei..., precum și de faptul că o serie de încălcări grave de procedură au făcut ca majoritatea rapoartelor de expertiză să nu fie credibile ... Instanțele superioare, de asemenea s-au bazat pe declarațiile mai multor martori în cazul (Grădinar). Cu toate acestea, Curtea observă că nici un comentariu n-a fost făcut pe marginea constatării instanței inferioare că unele dintre aceste declarații au fost fabricate de către poliție... Curtea a concluzionat că, în timp ce au admis ca „probe decisive” declarațiile auto-incriminatorii făcute de învinuit, instanțele judecătorești naționale au ales pur și simplu să treacă cu vederea o serie de încălcări grave ale legii, constatate de către instanța inferioară și la anumite aspecte fundamentale, cum ar fi faptul că acuzatul a avut un alibi pentru presupusul timp al omorului. Astfel, Curtea a considerat că instanțele judecătorești naționale nu au reușit să aducă suficiente motive pentru condamnare (Grădinar) și, astfel, nu îndeplinesc cerințele de echitate, în conformitate cu articolul 6 din Convenție.

În concluzie se reiterează că în procesele penale, prezența celui trimis în judecată la dezbaterile cauzei este un element esențial al asigurării principiului contradictorialității, al unui proces echitabil, în general. După cum a decis Curtea în mod constant în jurisprudența sa, posibilitatea pe care trebuie s-o aibă „acuzatul” de a lua parte la ședința de judecată decurge din obiectul și scopul ansamblului dispozițiilor art. 6 din Convenție,² deoarece lit. c), d) și e) ale parag. 3 ale aceluiași text recunosc „oricărui acuzat” dreptul „de a se apăra el însuși”, „de a interoga sau de a face să fie interogați martorii”, „de a fi asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată în ședința de judecată”, toate aceste fiind de

⁶⁰ CtEDO 01 iulie 2003, Suominen vs Finlanda, nr. 37801/97, alin. 36.

⁶¹ CtEDO 21 mai 2002, Jokela vs Finlanda, nr. 28856/95, alin. 73.

⁶² CtEDO 08 aprilie 2008, Grădinar vs. Moldova, nr. 7170/2008, alin. 111-115.

neconceput fără prezența sa.⁶³ Prezența unui acuzat în instanță capătă o importanță capitală datorită atât dreptului său de a fi ascultat de tribunal, cât și datorită necesității de a fi controlată exactitatea afirmațiilor sale, de a le confrunța cu cele ale eventualei victime ale cărei interese trebuie protejate, precum și cu declarațiile martorilor. De aceea, legislatorul este obligat să ia măsuri de „descurajare” a absențelor nejustificate.

De asemenea, Curtea Europeană a decis că atunci când o instanță este chemată, potrivit reglementărilor procesuale naționale, să examineze o cauză în fapt și în drept și să cerceteze în ansamblul ei problema culpabilității sau nevinovăției celui trimis în judecată, ea nu poate, pentru rațiunile ce țin de însăși echitatea unui proces, să statueze asupra tuturor acestor probleme fără aprecierea directă a declarațiilor date de acuzat personal, care susține că nu a comis actul ce constituie infracțiune.⁶⁴

Sarcina Curții nu constă în a le indica asemenea mijloace; ea trebuie numai să cerceteze dacă rezultatul voit de Convenție este realizat. Pentru aceasta este necesar ca dispozițiile cuprinse în normele interne să se dovedească efective și să nu-l oblige pe „acuzat” să probeze împrerurarea că el nu a voit să se sustragă justiției sau că absența sa s-ar datora unei cauze de forță majoră.

Astfel, urmează a fi relevat că legislația procesual penală a Republicii Moldova, conține doar în prevederile art. 321 Cod de procedură penală, reglementări ce țin de prezența inculpatului la judecare cauzei penale în fond, care în opinia mea sunt foarte vagi. Or reieșind din circumstanțele menționate supra, în evitarea unor ingerinței în drepturile inculpatului din momentul adoptării deciziei judecătorești de examinare a cauzei în lipsă, legislatorul urmează să stabilească condițiile și acțiunile exprese ce urmează a fi executate atât de către acuzatorul de stat cât și de către instanța de judecată pentru adoptarea unei decizii legale ce atestă cu certitudine eschivarea subiectului de la judecată. Se relevă că legislația internă reglementează anunțarea în căutare a inculpatului la demersul procurorului, fără a fi stipulate acțiunile inițiale întreprinse de acuzatorul de stat care să oformeze instanței de judecată concluzia despre eschivarea certă a inculpatului, astfel urmează a fi reținut că în practica judiciară în cele mai dese cazuri acuzatorul de stat nu prezintă nici o probă în acest sens, imediat după neprezentarea a două ședințe consecutive a inculpatului solicitând anunțarea acestuia în căutare, în vederea examinării mai rapide a cauzei penale. În opinia mea, în astfel de cazuri acuzatorul de stat trebuie să aibă un rol activ în vederea probării eschivării intenționate a inculpatului, în vederea respingerii alegațiilor acestora precum că potrivit legislației procesual penale inculpatul nu este proba recuzării respectiv nu revine în sarcina sa asigurarea prezenței acestuia, or se relevă că partea acuzării trebuie să aibă un rol activ în cadrul instanței dat fiind faptul că este subiectul care o sesizează prin rechizitoriu și conduce în numele statului urmărirea penală precum și, reprezintă învinuirea în instanță.

⁶³ Corneliu Bîrsan, (2005) Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu pe articole, Vol. I, Drepturi și libertăți, Editura All Beck, București.

⁶⁴ CtEDO, 27 iunie 2000, Constantinescu vs. România, nr. 28871/95, alin. 55.

În esența sa, dreptul la un proces echitabil, este un drept fundamental al individului, căruia îi corespunde obligația corelativă a statului ce constă în abținerea de la orice mijloace sau forme de îngrădire a exercițiului acestui drept, indiferent de faptul este acesta prezent sau nu la judecarea cauzei. Modalitățile concrete de manifestare ale obligației generale de abstențiune ale statului sunt multiple. Importantă este cunoașterea conținutului noțiunilor incidente și conexe dreptului la un proces echitabil, în vederea respectării drepturilor inculpatului în cazul judecării cauzei în absență.

Curtea Europeană arată că prezența acuzatului la ședința de judecată are o importanță esențială pentru o bună soluționare a cauzei, în sensul că instanța trebuie să examineze nu numai personalitatea acuzatului și starea sa de spirit la momentul comiterii infracțiunii pentru care este trimis în judecată, ci și mobilurile activității sale infracționale, iar *„asemenea aprecieri au a cântări substanțial în soluția ce urmează a fi pronunțată; caracterul echitabil al procedurii impune atât prezența acuzatului, cât și a celorlalte părți vătămate, civile sau responsabile civilmente la instanță, alături de apărătorii lor”*.

Astfel urmează a fi relevat că noțiunea de proces echitabil cere ca instanța internă de judecată să examineze problemele esențiale ale cauzei și să nu se mulțumească să confirme pur și simplu rechizitoriul, trebuind să-și motiveze hotărârea.⁶⁵

Or, în înțelesul unui proces echitabil intră, așa cum reglementează art. 6 par. 3 lit. d) din Convenție, și așa cum relevă și jurisprudența CEDO, asigurarea dreptului inculpatului trimis în judecată și aflat în fața instanței de a pretinde ascultarea martorilor în prezența lui, cu posibilitatea de a pune întrebări, de a i se admite probe care să se efectueze în mod nemijlocit și contradictoriu cu celelalte părți, în vederea stabilirii adevărului obiectiv, iar în cazul lipsei acestuia garanțiile procedurale urmează a fi asigurate prin intermediul apărătorului.

⁶⁵ Cauza Helle c. Finlandei – Hotărârea din 19 decembrie 1997, cauza Boldea c. României – Hotărârea din 15 decembrie 2007.